

ТОЛСТОЙ И ДЕПРЕСИЯТА (част II)

Атанас ЦОНКОВ

Част I на „Толстой и депресията“ може да прочетете в брой 50 (10 декември 2020 г.) или на сайта на „Лечител“ - www.lechitel.bg, в частта „Оригинални“.

Толстой отива на лечение в Пятигорск – рано сутрин прави продължителни бани с топла сярна вода, пие минерална вода до отвращение, яде рахат локум, спи след обяд, диша чистия въздух и... не забелязва никакво подобрение.

Докато се бори с венерическата си диагноза, докато нахвърля композицията на „Детство“, а после шлифова втора, трета и четвърта редакция на този ръкопис, докато продължава да търси своите житейски цели и да изгражда своя сложен характер, той отбелязва в **Дневника** (29 юни 1852 г.): „Човек, който няма други цели освен собственото си щастие, е лош; този, чиято цел е одобрението на другите, е слаб; този, чиято цел е щастие на другите е добродетелен; този, чиято цел е Бог, е велик!“

Толстой не казва каква или коя е неговата цел, но ако съдим по делата му, тук той е синтезирал основните цели на своя живот, които следва да се степенуват като започнем броенето им от последната към първата...

Неговият несъмнен **работохолизъм** не е така саморазрушителен както при

Хазартът е бил една от страстите на Толстой

Балзак, но неговият **перфекционизъм** изглежда е вроден. Докато доизкусурява за четвърти път „Детство“, той пише на френски на любимата му леля Тоанет (30 май 1852 г.): „Може би и моята работа ще бъде като тази на Пенелопа, но това не ме плаши. Аз не следвам амбицията, а вкуса си. Намирам, че работата ми носи полза и удоволствие, и работя.“

А през същия ден отбелязва в **Дневника** си: „Дали имам талант в сравнение с новите руски писатели? Със сигурност не“.

А след няколко дни вече заявява категорично:

„Още не съм сигурен, че нямам талант. Мисля, че нямам търпение, метод, точност, липсва ми също така сила на стила, на чувствата, на мислите. Но що се касае за последното, все още не искам да изразявам мнение.“

След отпечатване на „Детство“ Тургенев пише: „Това е голям талант“.

Соня Колошина – това е първата любов на Л. Н. Толстой. Тя му става тъща, след като той се оженва за средната ѝ дъщеря – София (Софя).

Странно (ли е, че) после нарича жена си (София, Софя) – **Соня**.

Юношата Л. Н. Толстой бил толкова влюбен в Соня Колошина, че я хвърля от втория етаж, но... имала късмет.

Той (Л. Н. Т.) също имал късмет, че не пострадал, когато още на 5-6 години скочил от втория етаж, за да го забележат...

След изключителния успех на „Детство“, Толстой пише в своя дневник: „Непрекъснато ми се иска да пиша разкази за Кавказ. Започнах днес (26 ноември). Прекалено честолюбив съм, за да напиша нещо лошо, но не знам все още дали съм способен на напиша нещо добро.“

Той преценява прозата на Пушкин като бедна (Ат. Ц.: И не без основание!), но себе си вижда вече под нов ъгъл: „Абсолютно сигурен съм, че съм гениален“.

Тези почти постоянни полюсно противоположни себеоценки издават не само сложния вътрешен свят на Толстой, а свидетелстват и за скрити патологии.

Не само Цвайг пише за митичното здраве на Толстой. Биографът му Анри Троя говори за „цветущото му здраве“ през 1853 г., когато Толстой живее в Букурещ и участва в обсадата на Силистра. Самият писател маркира в **Дневника** си: „Здравето ми е добро...“

Тези волни или произволни оценки на толстоевото здраве показват, че и някога (тогава), както и в наши дни (XXI век), хората знаят твърде малко за тази мистерия – човешкото здраве...

На 15 юни той е с „добро здраве“, а на 30 юни е подложен на тежка операция поради зъбобол. Не само това. Той е разкъсан от себеанализи, себеукори и: „Грозен съм, непохватен... **сприхав съм**, нескромен, нетолерантен и срамежлив като дете... **Разпуснат съм**, нерешителен, непостоянен, суетен до глупост и експанзивен като всички слабаци. **Мързелът** ми е станал навик... Но има едно нещо, което обичам повече от

доброто: славата... Днес трябва да се упрекна, че не спазих три от правилата на живота:

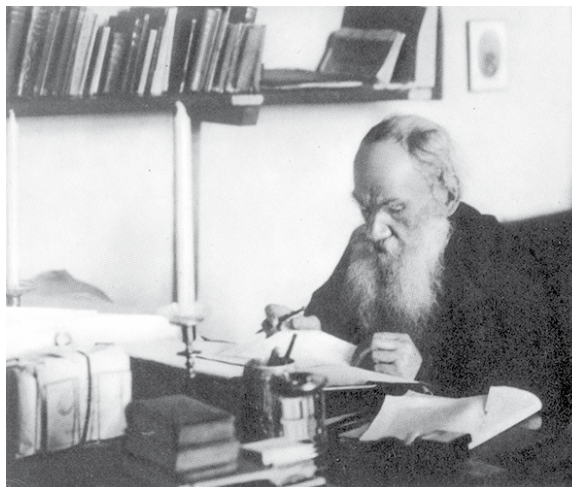
1. Забравих пианото.
2. Не работих по доклада във връзка с новото ми назначение
3. Ядох борш въпреки **диарията**, която все повече ме измъчва.“

Освен че продължава да изстиска **пъпките по лицето и по цялото си тяло**, като се упрекна за това, той пише в **Дневника** си още: „Това, което най-много ме интересува в живота, е да се избавя от следните три порока: **мързел, липса на характер и раздразнителност**“.

Писателят ще се самоукорява за своя непреодолим мързел многократно... Той никога няма да се досети, че този „порок“, това безволие е един от основните симптоми на неговата венерическа, или неговите венерически инфекции.

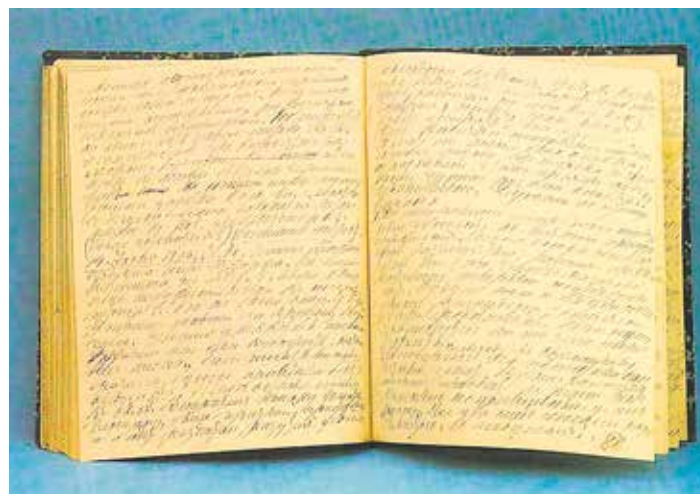
Тези редове, озаглавени „Толстой и депресията“, представяват откъс от едноименното есе, което ще бъде публикувано цялостно в том II от поредицата „Здравето на безсмъртните“.

*Том II ще излезе от печат до края на 2021 г. и включва литературните първенци на пет европейски държави: **Шекспир** (Великобритания), **Балзак** (Франция), **Гьоте** (Германия), **Толстой** (Русия) и **Вазов** (България).*

Лев Толстой

Толстой се изявява сред воинското си обкръжение като ловък ездач, като малък Херкулес (легнал по гръб, той вдигал едър човек с една ръка), неуморен картоиграч... Честолюбие, себелюбие, славолубие, хазартна и други пристрастености, зависимости, комплексарства – откъдето и да ги погледнеш тези „пороци“ са проява на различни психически смущения, нарушения, разстройства. А в тяхната първооснова се крият наследствени фактори, както и въздействието от околната среда – житейски и/или литературни герои, **скрити инфекции**, зловредни навици и пр. Особено красноречива е слабостта на Толстой към картоиграчеството.

Дневникът на Толстой

Ето редове от неговия **Дневник**:

- „28 януари – проиграх къщата в Ясна поляна...“
- „2 февруари. Играх с Мещерски и отново загубих 150 рубли, които не притежаваха...“
- „6 февруари. Отново играх на карти и загубих 200 рубли... Повече не мога да си обещавам, че няма да играя. Опитвам се да си върна изгубеното и рискувам ужасно... Утре ще предложа на Одаковски да играем отново и това ще бъде за последен път.“
- 12 февруари. Отново загубих 75 рубли... Не живея, живувам.

- 15 февруари. Загубих още 80 рубли. Искам отново да опитам късмета на карти.
- 17 февруари. Още 20 загубени рубли. **Няма да играя повече.** (Междувременно е проиграл и взетите на кредит 575 рубли).

За да излезе от своя хазартен ад, Толстой почва да разработва „**Проект за реформа на армията**“, после „**Проект за реформа на религията**“...

- „6 март. Загубих срещу Одаковски още 200 рубли, тъй че съм в крайно затруднено положение...“

И наред с всичко това той вече работи едновременно върху втората и третата си книга – „Юношество“ и „Младост“...

А край лагера, където е разположена воинската част на Толстой, падат снаряди, изстреляни от насрещните позиции на французите и турците. Мястото е Севастопол - 1855 г.

Досеща се и отбелязва:

(11 март): „Военната кариера не е за мен. Колкото по-бързо се измъкна, за да се отдам на литературата, толкова по-добре“.

В бункера, където е разположена бригадата на Толстой, той се разболява – **хрема, кашлица, температура** (?!). Той се бунтува (в **Дневника** си), че се е разболял поради негодното командване, което не се сетило да го използва „по-възможно най-ефективния начин“.

За мислещ индивид като граф Лев Николаевич не е трудно да разбере, че не само армията, прогнана от корупция и некадърност, както и държавата, затънала в лицемерие и поквара, но и светът, целият свят на XIX век се нуждае от реформиране!..

Докато за армията пише: „Виждам колко лесно е да се краде, толкова лесно, че не може да не се краде“, за себе си отново констатира: „Набих момчетата, с които провеждах строево обучение. Учудващо е какъв нещастник

съм, как се отвращавам сам от себе си!“ И още: „Мързел, безхарактерност, суетност – хвалих се пред офицерите, перчих се пред началството. Смешно е да започнеш да си изработваш правилна заповедение на 15 години и да продължаваш да го правиш на 30, без да си усвоил или упражнил нито едно от тях“.

Работата започва да понамирамисва на **характеропатия**...

На 4 август 1855 г. Толстой пише до леля Тоанет:

(Продължава на стр. 15)

(Продължение от стр. 14)

„Жив и здрав съм. Но духът ми никога не е падал толкова ниско...“

В края на същия месец той й пише отново: „Последните дни мисълта да напусна армията ме спохожда все по-често.“

Това вече подсказва, че го е споходил здравият разум: „Моята кариера е литературата! Да пиша! Да пиша! От утре до края на живота си или ще работя, или ще зарежа всичко: правила, религия, благоприличие, всичко!“ (10 октомври 1855 г.)

Лев Толстой с внучките Соня и Иля

А и Тургенев му пише: „Вие докажете, че не сте страхливец, а и военната кариера не е за Вас... Вашето оръжие е перото, не, сабята.“

Ето колко трудно е понякога човек да намери себе си, макар че здравните и други проблеми ще продължат да притискат, тормозят и побъркват Лев Николаевич до последния му ден и час.

Тургенев, който високо цени таланта на Толстой, е шокиран от хедонистичните апетити на гениалния Толстой. Учудва се как е възможно авторът на „Севастополски разкази“ да се напива до оскотяване, да пее с циганките и да посещава публични домове... Всъщност, ако се прочетат тъкмо „Севастополски разкази“, би могло до известна степен да се разбере и обясни защо техният автор се отдава така бясно на неблагородни удоволствия. Тази разюзданост е до голяма степен отреагиране на преживяното през Кримската война, но – не само. Разбира се, и самият Толстой не е във възторг от своето поведение, но това е характерно за него през целия му дълъг живот, а за споменатата епоха той твърде красноречиво е написал в своя **Дневник**: „Ходихме в Павлоск. Отвратително. **Момичета**, глупава музика, **момичета**, изкуствени славеи, **момичета**, горещина, цигарен дим, **момичета**, ракия, сирене, френетични викове, **момичета**, **момичета**! **Момичета**! **Момичета**! Всички се преструват, че им е забавно и че момичетата им харесват, но напразно.“

Толстой повторил сладката дума „Момичета“ 7 (седем) пъти!!! Да припомним ли казаното от **Балзак** за факторите, които обясняват неговия успех в литературата: „**много жени**...“ Е, не всеки мъж, който обладава много жени, момичета, циганки и пр. става Балзак или Толстой, но това е друга тема.

Обаче бързам да прибавя към „момичетата“, „циганките“ или „жените“ това, което почти всички автори на велики био-

графии пропускат – болестите, които много жени, неизбежно носят. Болестите, които носят и страдания, и изпитания, и воля, и болки, и безволие, и периоди на депресия, редувани с периоди на екстаз и енергия, и своеобразно вдъхновение... Примери: Балзак, Толстой, Ленау, Ницше, Шопенхауер, Бетовен, Гоя, Ленин, Гоген, Джойс, Флобер, Наполеон, Гюте, Ван Гог, Рембранд, Паганини, Доницети...

Както малкото дете през плач, крясъци или противене се опитва да утвърди себе си, да докаже своето право на ласки,

обич и признание, така и Лев Николаевич от дете и до гроб застава сам срещу всички и всичко съществуващо. Не само за да бъде забелязан, а защото има идеи как да се подобри и усъвършенства животът на всички. Гений! Луд? Има ли съществена разлика?

Той намира сериозни кусури и в драмите на Шекспир, и в музиката на Бетовен, и в прозата на Гюте, и в класиката на Омир... Нима не е прав? Нима тези творци са безчувствени – въпреки че са велики, безсмъртни, гениални...

Нима може да упрекваме Толстой в нарцисизъм, когато той при обсъждане на „Война и мир“ с Горки в изящна шега или 100% откровеност заявява: „Без излишна скромност, но това си е една **малка** „Илиада“!“

А нима има в световната литература по-велик роман след „Илиада“ от „Война и мир“!

Тук болният и здравият Толстой се извяват като една монолитна, единна, велика личност. Останалото са подробности.

Той многократно се сближава и скарва с Тургенев, с когото взаимно се ценят и обичат.

След поредния необоснован конфликт с Тургенев, Толстой пише до своята душеприказчица леля Тоанет: „Той е далеч и аз чувствам колко много го обичам, макар че непрекъснато се карахте. Без него ужасно се отегчавам... наговорих лоши неща на всички. Тургенев си тръгна... **Тъжен съм**.“

Този лайтмотив „Тъжен съм“ не е случайно изтървана фраза – ще я наблюдаваме, четем, чуваме, срещаме до края на живота Толстой. За първи път той осъзнава силата на тази лепкава, мощна, непонятна тъга през 1869 г. в хотелчето на Арзамас, макар че нейният корен е дълбоко разклонен в цялото битие на още неродената Толстой и нараства и се разклонява през всичките му безпътни и необуздани

денонощия.

„1856 г. Толстой пише „Казаки“ и редактира „Младост“. Чете Пушкин и Гогол, къпе се в малката рекичка Воронка, скришом обръща по някоя селянка във фуража – твърди Анри Троя. А Толстой откровеничи в своя **Дневник**: „**Отвратителна похотливост, превърнала се във физическо неразположение**“. Дали е жалък лицемер, разпуснат и безотговорен тип или безволев, чувствен и непреодолим сладострастник – всеки може да съди сам...

Разменят си приятелски, критични, вълнуващи писма, в едно от които Тургенев пише: „Вашият живот е обърнат към бъдещето, моят е построен върху миналото. Вие стоите прекалено здраво на краката си, за да станете ученик на когото и да било!.. Никога не съм ви смятал за лош, нито съм смятал, че сте способен на литературна завист. Забелязвам у вас (извинете ме за изрази) голям **вътрешен безпорядък**, но нищо лошо“.

Както всеки може да забележи, въпреки писателската дарба, въпреки психологическата прозорливост на Толстой, „вътрешният безпорядък“ си остава една от неговите постоянни черти, един от неговите непреодолими проблеми. Не герой на Шекспир, а жив Хамлет!..

След като е почти сгоден с Валерия Арсениева, Толстой заключава: „Тя е повърхностна, студена като лед и без никакви принципи, ужасно е напълняла, за мен тя е само неприятен спомен...“

Очевидно Лев Николаевич не е бил достатъчно благовъзпитан, щом от млад се е опитвал да поправя, променя, наставлява всички. Неудържимо анализира и осветлява човечеството, включително и жените, в които иска да се влюби (!?)... На Валерия Арсениева писал:

„Разхождайте се всеки ден, без значение по кое време! Всички лекари го препоръчват... Но това са само дребни неща. Главното е, когато отивате да си легнете,

Гробът на Лев Толстой

да може да си кажете: първо, днес извърших едно добро дело към еди-кой-си, второ – самата аз станах малко по-добра...“

Всъщност от тези проповеди се вижда една от **маниите на Толстой**, която го съпровожда цял живот и той майсторски я прикрива в своите художествени текстове – романи, разкази, пиеси.

Докато поучава Валерия как да живее, той малодушно й изхленчва: „**Здравето ми не е добро** и книгите ми се продават лошо.“ Обаче прочита писмото и... го оставя неизпратено. Но това писмо не е съвсем безполезно, защото от него научаваме, че той е бил **годеник-болник**...!

Това се потвърждава скоро, когато той дава гръб на годеницата си Валерия и се оженива за София Андреевна, отбелязвайки: „**Аз съм един беззъб старец**...“

Дааа! Годеник, съпруг, само на 34 години – и вече без зъби!... Но, ако не друго, **този факт поне опровергава твърдението на Стефан Цвайг, че Лев Толстой се отличавал със завидно здраве**...

Все пак, когато е в по-добро разположение на духа, Толстой пише на Валерия и нещо по-стойностно: „...Единственото възможно щастие – истинско, вечно, възвишено – се постига с помощта на тези три неща: работа, себеотрицание, любов...“

На леля Тоанет Лев Николаевич пише: „Бих искал да мога да кажа, че съм влюбен или просто, че я обичам, но не мога.“

След това признание, не изглежда необичайно следното заключение на бонвиана, картоиграча, хайманата Льова: „Освен това ми се струва, че **не съм направен за семеен живот, макар да искам това най-много на света**.“

Колко познато ни звучи това, което Яворов вече е писал до сестра си, когато е бил на ръба да се жени...

Егото на великите е също велико, свободолюбие им – безгранично.

Въз основа на личния си опит Толстой стига до някои важни прозрения:

„Една жена ме обезпокои. Последвах я до дома й, но останах непоколебим. Развратът е ужасно нещо...“

Това са прозрения от 1857 г. когато Толстой е в Париж и фиксира в своя **Дневник** казаното от някаква френска госпожица: „Човек не е никога толкова порочен, колкото му се иска“. Всъщност той цял живот воюва със собствените си пороци и знае, че те разболяват не само тялото, но опустошават и душата. В Париж той става свидетел и на публично гилотиране. Коментарът му е забележителен: „Истината е, че държавата е заговор с цел не само да използва, но и да развращава гражданите... Никога няма да предложи услугите

си на някое правителство.“

Ето един от пунктовете, в които Толстой се отличава от Достоевски и се извисява над него...

Двадесет и пет години по-късно, в своите „**Изповеди**“ Толстой ще отбележи за тази екзекуция в Париж: „Когато видях как главата се отдели от тялото и двете части паднаха с глух шум от двете страни на гилотината в специално приготвени сандъци, разбрах не с ума, а с цялото си същество, че никакво разумно учение за прогреса не можеше да оправдае този акт и че дори ако всички живели или живеещи на тази земя съществата смятаха според някаква си теория, че тази екзекуция беше необходима, то аз ще знам, че тя не беше необходима, че беше едно зло.“

